RITUSAMHARAMU - A translation of the Kalidasa's Sanskrit work RITUSAMHARA into Telugu, by Tirumala Krishna Desikacharyulu, Atomic Energy Of Canada, Pinawa, Manitoba, Canada.

యువభారతి
ప్రచురణ క్రమసంఖ్య 131
ప్రథమ ముద్రణము : జనవవరి, 1990
ప్రతులు : 1000

ముద్రణ కూర్పు : : గ్రంథకర్త (Macintosh కంప్యూటరు పై)
ప్రతుల ముద్రణ : సమతా ప్రింటర్సు, హైదరాబాదు.
ముఖచిత్ర రచన : శ్రీ షణ్ముఖాచారి

వెల: 16 రూపాయలు

ప్రతులకు

యువభారతి కార్యాలయము
ఆంధ్రసారస్వత పరిషద్భవనములు
తిలక్ రోడ్డు, హైదరాబాదు - 500001
వేదా
యువభారతి, 5 కింగ్స్‌వే, సికిందరాబాదు -500003

సహృదయలోకంకూడా ఆత్మదర్శనం చేసుకొంటుందనీ ఋతు సంహార కావ్యం ధ్వనింపజేస్తున్నది.

శ్రీమాన్ తిరుమల దేశికాచార్యులుగారు యువభారతికి సాహితీమిత్రులు. వారి "హనుమప్పనాయకుడు" కావ్యం యువ భారతి ప్రచురణ. ఆచార్యులవారి వ్యక్తిత్వం విశిష్టమైనది. వృత్తి చేత శాస్త్రజ్ఞులు; ప్రవృత్తిచేత ఉత్తమకవులు. కెనడాలో ఉంటున్నా తనదేశాన్నీ, తనభాషనూ, తన సంస్కృతినీ, తనసాహిత్యాన్నీ మరచిపోకుండా మననంచేసుకోవటమే కాకుండా మహనీయ సాహితీప్రయోగాలు చేస్తున్న మనీషులు. ఎలక్ట్రానిక్‌యంత్ర పరిజ్ఞానంతో సాధించిన అపారశాస్త్రవిజ్ఞానాన్ని తనభాషాలిపిని యంత్రసహాయంతో ముద్రాక్షరరూపంలో మలచటానికి ప్రయ త్నించిన ప్రయోగశీలి. ఆచార్యులవారి ప్రయోగప్రవృత్తి కావ్య వస్తువులను ఎన్నుకొనటంలో ఎంత విశిష్టంగా గోచరిస్తుందో, నవీనవృత్తాలను కల్పించటంలో అంత ప్రతిభావంతంగా ప్రకా శిస్తుంది. తెలుగులో "నయాగరా", "వనప్రియ", "పరభృత" వృత్తాలు ఆచార్యులవారి అభినవసృష్టులు. తెలుగుఛందస్సులకు క్రొత్తవెలుగులు. ఋతుసంహారంలో ఆవృత్తాలను ప్రసిద్ధేతివృత్తా లతోబాటు భావానుగుణంగా ప్రయోగించి ఔచిత్యంతో బాటు, రసపోషణం కూడ చేశారు. ఈవిధంగా ఈకావ్యం అనువాదమైనా అభినవప్రయోగం.

ఆచార్యులవారు నిండుకుండ వంటివారు. సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యాలలో అపారపాండిత్యం ఉన్నవారు. వ్యర్థమైన ఒక పదం వాడని పొదుపరితనం వారి నైజం. శాస్త్రీయమైన ప్రయోగం వారి నియమం. కవితామయమైన భావనం వారి ప్రవృత్తి. విద్వత్తును వినయంతో అలంకరించటం వారి శీలం. దేశాభిమానం, భాషాభిమానం వారి శ్వాసకోశాలు. కవిత వారి మానసికజీవితం. వారి ఋతు సంహారం తెలుగుకవితకు మరొక వెలుగుతోరణం.

అభినందనము

భారతదేశంలో కనబడే ఆరు ఋతువుల వర్ణనలు ఒక్కచోట చేర్చి (సంహారం) రచించిన చిన్నకావ్యం ఋతుసంహారం. ఈకావ్యంలో ఆరుసర్గలూ, 144 శ్లోకాలూ ఉన్నాయి. ఇది కాళి దాసురచన కాదని కొందరి అభిప్రాయం. ఇది అతని ప్రథమరచన అయి ఉంటుందని చాలామంది అభిప్రాయం. గ్రీష్మవర్ణనతో ప్రారం భించి ఈకావ్యం వసంతవర్ణనతో సమాప్తమౌతుంది. భారతీయుల సంవత్సరం వసంతర్తువుతో ప్రారంభం అవుతుంది. అందుచేత వసంతర్తువర్ణనంతో కావ్యం ప్రారంభించడం యుక్తమైనా, ఋతు రాజమూ, అతిసుందరమూ అయిన వసంతర్తువర్ణనంతో కావ్యాన్ని ముగించటం ఔచితీసమంచితంగా ఉంటుందనే ఉద్దేశ్యంతో కవి ఆవిధంగా చేసిఉంటాడు. అందుచేతనే ఈ ఋతువును వర్ణించే సర్గలో శ్లోకాల సంఖ్య కొంచెం అధికంగా ఉంది.

ఈకావ్యంలో నాయకుడు నాయికను సంబోధిస్తూ ఆయా ఋతువుల్లో మార్పుచెందుతున్న ప్రకృతిసౌందర్యాన్ని వర్ణించి చెపుతూ ఉంటాడు. ఆయాఋతువుల్లో యువతీయువకులు ఏవిధంగా సౌఖ్యాలు అనుభవించడానికి వీలుగాఉంటుందో వర్ణిస్తాడు. ఈ విధంగా ఇందులో ప్రకృతిని చాలావరకు ఉద్దీపనగా చిత్రించడం జరిగింది. ప్రకృతిని ఉన్నదున్నట్లుగా వర్ణించడం దీనిలోని విశేషం. అత్యధికంగా అలంకారప్రయోగం గాని, మానవీకరణం గాని ఇందులో కనబడదు. అందుచేతనే దీనిని కాళిదాసు ప్రథమ రచనగా చెపుతారు. ఒకవిధంగా చూస్తే దీనిలోని ప్రకృతివర్ణన కొందరు పాశ్చాత్యకవుల ప్రకృతివర్ణనరీతిలో నడిచిందని చెప్ప వచ్చు. ఐతే నాయికానాయకోపభోగ్యత్వ వర్ణనం ఇందులో అధికం కావచ్చును.

అభినందన

విషయప్రధానమైన గ్రంథాల అనువాదాలలో ఇలాంటి వాటికి అవకాశం ఉండదు. భగవద్గీత, భర్తృహరిసుభాషితాదులను అనువదించే వారికి స్వాతంత్ర్యం తక్కువ ఉంటుంది. కథావర్ణనాది ప్రధానమైన రచనలు అనువదించేటప్పుడు ఇలాంటి స్వాతంత్ర్యాన్ని ఎంతైనా చూపించవచ్చు. అది చూపించినకొలదీ కవితా సౌందర్యం ఇనుమడించి ఆ అనువాదరూపకావ్యంకూడా స్వతంత్ర కావ్యంవలె భాసిస్తూ పఠితలకు ఆనందాన్ని కలిగిస్తుంది. శ్రీ ఆచార్యులుగారి అనువాదం ఏతద్గుణభరితం కావడంచేత ప్రారంభం నుండి చివరివరకూ చాలాచక్కగా సాగింది. ఉదాహరణకు రెండుమూడు పద్యాలు:

శ్లో. సువాసితం హర్మ్యతలం మనోహరం
ప్రియాముఖోచ్ఛ్వాసవికంపితం మధు,
సుతంత్రిగీతం మదనస్య దీపనం
శుచౌ నిశీథేఽనుభవంతి కామినః.

దీని అనువాదం ఎంత అందంగా ఉన్నదో చూడండి:

చ. అతులసుగంధిశీతలసుహర్మ్యతలంబులు, ప్రేయసీముఖో
దితమృదువాతధూతమగు తీయనిమద్యము, చారువల్లకీ
రతిహితనిస్వనానుకృతరమ్యగళారవముల్, నిశీథపుం
దతుల నిదాఘమందుఁ బ్రమదంబును గూర్చును కామికోటికిన్.

పైపద్యంలో దీర్ఘసమాసాలున్నా శబ్దజ్ఞానం కలవారికి అర్థం గాని సమాస మొక్కటీ లేదు.

అభినందన

అనేకప్రసిద్ధవృత్తములను భావానుగుణంగా ఉపయోగించడమే కాకుండా, నయాగరా, వనప్రియ, పరభృతములనే నూతనవృత్తాలను సృష్టించడం శ్రీ ఆచార్యులవారి ప్రతిభను చాటుచున్నది.

"రంతు సేయుచు, జాతవిభ్రమరయముచేతఁ గలంగుచున్,
ప్రాంతసంస్థితపాదపంబుల వడిగఁ గూల్చుచు, దుష్టలౌ
కాంతలట్టు లశుద్ధజీవనకలితలౌచు సముద్రమన్
కాంతుఁ గూడఁగనేగు సంరయగతుల నిమ్నగ లిత్తరిన్."

వనప్రియవృత్తంలోనున్న ఈ పద్యం చదువుతూన్నపుడే నదీ ప్రవాహచాంచల్యం, దుష్టవనితాస్వభావచాపల్యం పఠితకు అనుభవగోచరం అవుతున్నవి. మూలంలోని "అనిర్మలైః సలిలైః", "నద్యః" అనేవాటికి "అశుద్ధజీవనకలితలౌచు", "నిమ్నగలు" అనే పర్యాయ పదాలు ప్రకృ తార్థానుగుణంగా ఉన్నవి.

కొన్నిచోట్ల నాతిదీర్ఘసమాసమైన పాంచాలీరీతినీ, అత్యధికంగా వైదర్భీరీతినీ అనుసరిస్తూ, అర్థానుగుణమైన శబ్దచయనంతో చక్కగా సాగిన శ్రీ ఆచార్యులుగారి ఈ అనువాదం, చెపితేకాని అనువాదం అని తెలియకపోవడంచేత ఒక స్వతంత్రమధుర కావ్యఖండికగా సరసుల హృదయాలను ఆవర్జిస్తుందనే విషయంలో సందేహం లేదు.

పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడు
సంస్కృతాచార్యులు
ఉస్మానియావిశ్వవిద్యాలయము .

హైదరాబాదు
18–12–1989

నాలుగైదనువాదాలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి. మిత్రులు డా. కిషన్ రావుగా రిటీవలే దీన్ని అనువదించి ప్రచురించినారు.

అన్నిటికంటె నూతనమైనది, కొన్ని లక్షణాలవల్ల విశిష్టమైనది డా. దేశికాచార్యులవారి ఆంధ్రీకరణం. డా. దేశికాచార్యులు సంస్కృత కావ్యాలనూ, ఆంధ్ర ప్రబంధాలనూ, సవ్యాఖ్యానంగా సంప్రదాయబద్ధంగా అధ్యయనం చేసినారు. వేదాన్ని నిష్కారణంగా అధ్యయనం చేయవలసిందని శ్రుతి ఆదేశిస్తుంది. వేదాన్నీ, సంస్కృత కావ్యాలనూ, కేవలం ధార్మికజిజ్ఞాసతో, కావ్యసౌందర్యదిదృక్షతో వృత్తిరీత్యా కంప్యూటరు సైంటిస్టుగా కెనడాదేశంలో నివసిస్తున్న శ్రీ ఆచార్యులుగారు నిజంగా "నిష్కారణంగా" అధ్యయనం చేసినారు. శ్రీ ఆచార్యుల వారితో నాకు లేఖామాత్ర పరిచయమే. ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలతోనే వారి హృదయసంస్కారం నా మనస్సుకు హత్తు కొన్నది. ఆ సౌజన్యం మూలంగానే నేని నాలుగుమాటలు వ్రాస్తు న్నాను. శ్రీ ఆచార్యులవారి పాండిత్యం గొప్పది. నాకు కలిగిన సంస్కృతభాషాపరిచయం "విబుధ జనులవలన విన్నంత" స్వల్పమే. వారిమైత్రీబంధం నా అనర్హతను విస్మరించేట్టు చేసింది.

శ్రీ దేశికుల అనువాదం మృదువైనది. ఋతుసంహార శ్లోకాలను శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసనాదులతో స్వాయత్తం చేసికొంటేనే తప్ప ఇటువంటి అనువాదం సాధ్యంకాదు. శ్రీ దేశికులు కొన్ని నూతన ఛ్ఛందఃప్రయోగాలను చేసినారు. వాటిని వారు ముందే వివరించి నారు. తెనుగుపదజాలంపై శ్రీ దేశికులు మంచి అధికారం సంపా దించినారు. సంస్కృతసమాసగ్రథనం కూడా నిష్ప్రయత్నంగా సాగింది. తెలుగూ, సంస్కృతం బాగా తెలిస్తేనే కాదు, చక్కని పద్య రచన కూడా దానికి తోడుకావాలి. శ్రీ దేశికుల పద్యరచనను పరిశీలిస్తే వారి నైపుణ్యం బోధపడుతుంది.

ఆలోకనము

"ఆదీప్తవహ్నిసదృశై ర్మరుతావధూతైః,
సర్వత్ర కింశుకవనైః కుసుమావనమ్రైః,
సద్యో వసంతసమయే హి సమాచితేయం,
రక్తాంశుకా నవవధూరివ భాతి భూమిః"

(మోదుగులు పూచి నిప్పుకణికల్లా ఉన్నాయి. ఆపూలే ఎఱ్ఱని చీర లాగా ఉండగా, భూదేవి నవవధువులాగా వెలుగుతున్నది) అనే శ్లోకానికి శ్రీ దేశికుల అనువాదం:

"కొఱవులఁ బోలె నెఱ్ఱనగు కోమలపుష్పముల న్నతంబులై,
కఱువలిచేత మందముగఁ గంపిలు కింశుకవృక్షరాజిచేఁ
బరఁగుచు భూమి యామనిని భాసిలుఁగాదె, నవారుణాంశుకా
వరణము బూని వ్రీడమెయి వచ్చెడు పెండిలికూతురుంబలెన్."

"వ్రీడమెయి వచ్చెడు పెండిలికూతురుంబలెన్" అని కూర్చుట అందంగా ఉన్నది. మూలంలోని శ్లోకం చమత్కారంగా లేకుంటే ఈక్రింది అనువాదంలో దానికో క్రొత్తమలుపును తెచ్చినారు:

"తనూని పాండూని సమంథరాణి,
ముహుర్ముహుర్జృంభణతత్పరాణి,
అఙ్గాన్యనఙ్గః ప్రమదాజనస్య,
కరోతి లావణ్యససంభ్రమాణి"

"తమతన్, బాండురతన్, జృం
భణతత్పరతన్, మనోజమదజాలసతన్,
ఘనలావణ్యవిజృంభణఁ
గని భోగ్యములయ్యె నేడు కాంతలతనువుల్."

ప్రస్తావన

ఇది నా మూఁడవకావ్యము. నా యితరకావ్యములు హను మప్పనాయకుఁడు, అశ్రుమాల యనునవి. సంవత్సరము క్రిందట నేను మాసమీపనగరమైన విన్నిపెగులో కొందఱ ఔత్సాహికులకు ప్రాథమికసంస్కృతబోధనము చేయఁ గడంగితిని. ఇది కొనసాగ లేదు కాని కొనసాగినంత మేఱకు కాళిదాసు ఋతుసంహారములోని కొన్ని శ్లోకములను విద్యార్థులకు వివ రించితిని. ఈరూపమున నాకుఋతుసంహారముపై ప్రత్యేకాభిమాన మేర్పడి, దానిని తెలుఁగులోనికి పరివర్తింపవలెనను కుతూహలము రేకెత్తెను. ఆ తర్వాత కొన్నిరోజులకే అనువాద మారంభించి 4 నెలలలో పూర్తిచేసితిని. నేను పూర్తిచేసిన తర్వాత ఋతుసంహారమున కిదివఱకే ఆంధ్రానువాదము లున్నట్లు తెలియ వచ్చెను. కాని అవియేవియు నాకు కెనడాదేశములో ఉపలభ్యములు కాలేదు. అందుచేత నేను వాటిని చూడలేదు. వాటికంటె నా యనువాదము న్యూనముగా నున్నదో అతిశయముగా నున్నదో నాకుఁ దెలియదు. ఈ నిర్ణయమును పాఠకవిమర్శకులకే నేను వదలివేయు చున్నాను.

నేను రెండు ఋతుసంహారప్రతులను మూలముగా గైకొంటిని. ఒకటి వావిళ్లవారు తెలుఁగువ్యాఖ్యానముతో బ్రచురించినది. రెండవది మోతీలాల్ బనార్సీదాస్‌వారు నాగరలిపిలో బరోడా పండితులు శ్రీమాన్ వేఙ్కటాచార్యులవారి టీకతో ప్రచు రించినది. ఇది శ్రీ పి.వి. కాణేపండిత పరిష్కృతము. వావిళ్లవారి ప్రతికంటె ఈప్రతి ప్రశస్తముగా నున్నది. పాఠభేదములున్న సందర్భములలో నీ రెండవ ప్రతిలోనే హితమగు పాఠములు సూచితమైనవి. వానినే చాల సందర్భములలో నేను గ్రహించితిని.

ప్రస్తావన

మను అర్ధసమవృత్త ముదాహృతమైనది. ఇందులోని ప్రథమ తృతీయపాదములు వనప్రియవృత్త పాదములే.

ఇక నీకావ్యమును సమీక్షించి వ్రాతప్రతిలోని దోషముల నెత్తి చూపినవారికి నాకృతజ్ఞతలు తెల్పుకొందును. వీరిలో ముఖ్యులు శ్రీమాన్ టి. వేంకటాచార్యులుగారు (సంస్కృతాచార్యులు, టొరంటో విశ్వవిద్యాలయము, కెనడా), శ్రీమాన్ వి. కృష్ణమాచార్యులుగారు (ఆంగ్లాచార్యులు, కార్లటన్‌విశ్వవిద్యాలయము, కెనడా), శ్రీలక్ష్మణమూర్తిగారు (ఆంగ్లాచార్యులు, కాకతీయవిశ్వవిద్యాలయము, వరంగలు), పండిత శ్రీమాన్ రఘునాథాచార్యులు గారు (వరంగలు), శ్రీ రామకృష్ణరాయణంగారు (వరంగలు), శ్రీ పుల్లెల శ్రీరామచంద్రుడుగారు (సంస్కృతాచార్యులు, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము, హైదరాబాదు). వీరందరికి నా హృదయ పూర్వక నమోంజలులు.

వనపర్తినగరములో తల్లివలె నొద్దనుంచుకొని, ఉన్నతపాఠశాలాంతము విద్య గరపించిన సాధ్వి, కీర్తిశేషురాలగు మా మేనత్త పునహారంగమ్మగారికి నీకావ్యమును నిరంతరస్మారకచిహ్నముగా నంకితము చేయుచున్నాను.

పినవా,
మానిటోబా, కెనడా
నవంబరు, 1989.

ఇట్లు
బుధజనవిధేయుఁడు
తిరుమల కృష్ణదేశికాచార్యులు

****
****
****

సమర్పణ

కం. అల గద్వాలపురంబున
నలరెన్ చెట్లూరి వేంకటార్యుం డనఘుం
డలఘుతరాగమశాస్త్రక
మలవనవిహరణచణుండు మహిమాన్వితుఁడై.

కం. కౌశికగోత్రోద్భవుఁడై
వాసింగాంచె నతఁడెంతొ పండితసభలన్
నైశవిహాయసవీథిన్
భాసురుఁడై పాత్రుఁడైన వలివెల్గువలెన్.

తే.గీ. అతని కొదవిరి ముప్వురు సుతులు, హితులు;
అందు రాఘవాచార్యుండు ముందుఁ గలిగె,
పిదప శ్రీనివాసాచార్యుఁ డొదవియుండె,
తుదకు నారాయణాచార్యుఁ డుదయమొందె.

తే.గీ.. తర్కవేదాంతములయందుఁ దనకుఁదానె,
భవ్యసాహిత్యపాండితిం బదులులేదు,
వ్యాకరణవైష్ణవంబుల వాదులేదు,
నాఁగ నొప్పెను నారాయణాఖ్యుఁ డిలను.

తే.గీ. పగటిదివిటీలు వెలుగంగఁ, బంట్లు బాడ,
శిబికయందు నూరేగించెఁ జెలువుమీర,
సురపురాస్థాననాథుఁడా సూరి పాండి
తికి విముగ్ధుఁడై, వినతుఁడై సకులతోడ.

తే.గీ. పూని వనపర్తిగద్వాలభూమిపతులు
సత్కృతునిజేసి రాతని సంతసమున,
అర్చనీయులు పండితు లఖిలజగతి,
సకలలోకార్చితుండైన సవిత పగిది.

సమర్పణ

కం. పునహోవంశశశాంకుఁడు,
వనపర్తినివాసి, తర్కపండితవరుఁడై
తనరెడు నరసింహార్యుఁడు
మనమలరఁగఁ బెండ్లియాడె మామేనత్తన్.

తే.గీ. కాని నిస్సంతువై కొంతకాలమునకు
మరణమొందె నాతఁడు విధికరుణ లేమి,
అత్తయొక్కతె వనపర్తియందుఁ జిక్కె,
విధుని బాసిన తారకావిధము దోఁప.

కం. పిదపం గొన్నేండ్లకు నను,
మదగ్రజని, మద్భగినిని, మాతయు నాగన్
ముదమారఁగ నాయమ నిజ
సదనంబున నిడుకొని మముఁ జదువఁగఁజేసెన్.

తే.గీ. ప్రైమరీస్కూలు మొదలుగాఁ బదవకక్ష్య
వఱకు నన్నామె చదివించెఁ గరుణతోడ,
ఆమె యౌదార్యమున కిల హద్దులేవి?
ఆకసంబున కరయంగ నంచులేవి?

తే.గీ. ఆమె పెట్టిన భిక్షయే యగును సుమ్ము
నాదు సత్ప్రవర్తన, నాదు జ్ఞానమెల్ల,
ఆమె వెలిగించె నారనియట్టి జ్యోతి
సంతమసపూర్ణమౌ నాదు స్వాంతమందు.

ఉ. చిన్నటినాఁటినుం డిటులు చిక్కనిప్రేముడిఁ జేరఁదీసి, తా
నున్నతపాఠశాలవఱ కొప్పెడు విద్యఁ గఱంపఁజేసి, నా
యున్నతి కిక్కయైన కరుణోల్లసితాకృతి మేనయత్తకున్
సన్నుతశీలకు న్నిరతసంస్మృతిచిహ్నముఁ గూర్చువాఁడనై.

శ్లో. ప్రచండసూర్యః స్పృహణీయచంద్రమాః
సదావగాహక్షమవారిసంచయః
దినాంతరమ్యోఽభ్యుపశాంతమన్మథో
నిదాఘకాలోఽయముపాగతః ప్రియే.

మ. హరిదశ్వుండు ప్రచండుఁడయ్యె, విధుఁడత్యంతేప్సితుండై తగెన్,
నిరతంబున్ సుఖగాహనక్షమములై నీరంబు లింపారె, శం
బరవైరిప్రసభం బొకింత సడలెన్, భవ్యంబులై సంధ్యలుం
బరగెం, బర్వ నిదాఘకాల మిలలోఁ, బద్మాక్షి వీక్షించితే!

శ్లో. నిశాశ్శశాంకక్షతనీలరాజయః
క్వచిద్విచిత్రం జలయంత్రమందిరం,
మణిప్రకారాః సరసం చ చందనం
శుచౌ ప్రియే యాంతి జనస్య సేవ్యతామ్.

ఉ. సంతమసాపహంబులయి, చల్లనివై తగు సాంద్రచంద్రికల్
వింతగు నీటియంత్రముల వెల్వడు బిందులఁ జల్లనైన వే
శ్మాంతరముల్, సురత్ననిచయంబులు, చందనపంకముల్, తప
శ్రాంతజనాళికిం దగు సుసౌఖ్యకరంబులునౌచు నిత్తరిన్.

గ్రీష్మఋతువు

శ్లో. సువాసితం హర్మ్యతలం మనోహరం
ప్రియాముఖోచ్ఛ్వాసవికంపితం మధు,
సుతంత్రిగీతం మదనస్య దీపనం
శుచౌ నిశీథేఽనుభవంతి కామినః.

చ. అతులసుగంధిశీతలసుహర్మ్యతలంబులు, ప్రేయసీముఖో
దితమృదువాతధూతమగు తీయనిమద్యము, చారువల్లకీ
రతిహితనిస్వనానుకృతరమ్యగళారవముల్, నిశీథపుం
దతుల నిదాఘమందుఁ బ్రమదంబును గూర్చును కామికోటికిన్.

శ్లో. నితంబబింబైః సదుకూలమేఖలైః
స్తనైః సహారాభరణైః సచందనైః,
శిరోరుహైః స్నానకషాయవాసితైః
స్త్రియో నిదాఘం శమయంతి కామినామ్.

చ. పలుచని పట్టుపావడలు, బంగరు పేఁటులు గల్గు శ్రోణులున్
మలయజపంకలేపములు, మౌక్తికహారము లొప్పు చన్నులున్
నలుఁగు లలంది తానము లొనర్ప సువాసితమైన కేశముల్
చలువలు గూర్పఁ గామినుల సంగతిఁ బొతురు వెట్టఁ గాముకుల్.

శ్లో. నితాంతలాక్షారసరాగరంజితై
ర్నితంబినీనాం చరణైః సనూపురైః,
పదేపదే హంసరుతానుకారిభి
ర్జనస్య చిత్తం క్రియతే సమన్మథమ్.

తే.గీ. పదపదంబున హంసల నదములూను
హంసకంబుల నందమై, యావరసము
చేత నరుణంబులైయున్న స్త్రీలపదము
లతనుసందీపన మొనర్చు నధికతతికి.

గ్రీష్మర్తువు

శ్లో. సితేషు హర్మ్యేషు నిశాసు యోషితాం
సుఖప్రసుప్తాని ముఖాని చంద్రమాః
విలోక్య నూనం భృశముత్సుకశ్చిరం
నిశాక్షయే యాతి హ్రియేవ పాండుతామ్.

తే.గీ. హర్మ్యతలముల సుఖనిద్ర నందియున్న
స్త్రీల ముఖముల సోత్కంఠఁ జూలతడవు
కాంచు హిమరోచి లజ్జాప్తి కతనఁగాదె
పాలిపోవును ప్రత్యుషఃకాలమందు.

శ్లో. అసహ్యవాతోద్ధతరేణుమండలా
ప్రచండసూర్యాతపతాపితా మహీ,
న శక్యతే ద్రష్టుమపి ప్రవాసిభిః
ప్రియావియోగానలదగ్ధమానసైః.

తే.గీ. తాళఁజాలని వాతోద్ధధూళివలన
అధికతపనోష్ణపరితప్త మగుటవలన
సరణి చూచుటకైన నశక్యమయ్యె
బాధవిరహాగ్నిపరిదగ్ధపాంథతతికి.

శ్లో. మృగాః ప్రచండాతపతాపితా భృశం
తృషా మహత్యా పరిశుష్కతాలవః,
వనాంతరే తోయమితి ప్రధావితా
నిరీక్ష్య భిన్నాంజనసన్నిభం నభః.

చ. ఘనతపనోష్ణతాపమున గాసిలి బిట్టుగ జంతుజాలముల్
ఘనతృషచేత శుష్కమయి కాకుదముల్ వెతఁబెట్ట నూర్చుచున్
వనమునఁ జూర్ణితాంజనముభంగిఁ బ్రభాసితమైన నాకమున్
వనచయమంచు భ్రాంతిఁగొని పర్విడె నా దెసకేసి త్రావఁగన్.

గ్రీష్మర్తువు

శ్లో. విశుష్కకంఠాహృతశీకరాంభసః
గభస్తిభిర్భానుమతోఽనుతాపితాః,
ప్రవృద్ధతృష్ణోపహతా జలార్థినో
న దంతినః కేసరిణోఽపి బిభ్యతి.

తే.గీ. బాఢశుష్కకంఠాహృతాంభస్సృతంబు
లుగ్రతపనాంశుసంతప్తవిగ్రహంబు
లైన దంతు లత్యంతజలార్థు లగుచు,
హరులనేనియు వెఱవక తిరుగుచుండె.

శ్లో. హుతాగ్నికల్పైస్సవితుర్గభస్తిభిః
కలాపినః క్లాంతశరీరచేతసః,
న భోగినం ఘ్నంతి సమీపవర్తినం
కలాపచక్రేషు నివేశితాననమ్.

తే.గీ. ప్రచురమౌ హుతాగ్నినిభరవ్యంశుతతులఁ
గ్లాంతచేతస్తనులయి కలాపు లిపుడు
చెంతఁజేరి బర్హములందు శిరములుంచు
నురగులనుగూడఁ జంపక యూరకుండు.

శ్లో. సభద్రముస్తం పరిశుష్కకర్దమం
సరః ఖనన్నాయతపోత్రమండలైః,
రవేర్మయూఖై రభితాపితో భృశం
వరాహయూథో విశతీవ భూతలమ్.

ఉ. ఎండిన కర్దమంబుగల యేఱులయందున భద్రముస్తలం
దండిగఁ గోరి ముట్టియలఁ ద్రవ్వెడు క్రోడకులంబు లొప్పెడిన్
చండకరోష్ణతీవ్రతను సైపఁగలేక రసాతలంబుఁ జే
రండిగనెంచి భూమిఁ గుహరంబులఁ ద్రవ్వుచునుండెనో యనన్.

గ్రీష్మర్తువు

శ్లో. సఫేనలాలావృతవక్త్రసంపుటం
వినిస్సృతాలోహితజిహ్వమున్ముఖం,
తృషాకులం నిస్సృతమద్రిగహ్వరా-
దవేక్షమాణం మహిషీకులం జలమ్.

తే.గీ. ఫేనసంయుతలాలావృతాననంబు
లెత్తి యెఱ్ఱనాల్కల వెలికొత్తి గహ్వ
రంబుల వెడలి, మహిషంబు లంబువులను
నెమకసాగె నధికతృషాన్వితము లగుచు.

శ్లో. పటుతరదవదాహోచ్ఛుష్కసస్యప్రరోహాః
పరుషపవనవేగోత్క్షిప్తసంశుష్కపర్ణాః,
దినకరపరితాపక్షీణతోయాస్సమన్తా
ద్విదధతి భయముచ్చైర్వీక్ష్యమాణా వనాన్తాః.

ఉ. ఎండెను పైరుమొల్కలు సమేధితతీవ్రవనాగ్నితప్తమై,
మెండగు గాలిసుళ్లఁబడి మింటికిలేచెను శుష్కపర్ణముల్,
చండకరాభితప్తమయి శంబర మెల్లెడ నెండె, నిట్టు లే
కొండలకోనలం గనినఁ గోనలు కొండలపాటుఁ గూర్చెడిన్.

శ్లో. శ్వసితి విహగవర్గః శీర్ణపర్ణద్రుమస్థః
కపికులముపయాతి క్లాన్తమద్రేర్నికుంజం,
భ్రమతి గవయయూథః సర్వత స్తోయమిచ్ఛన్
శరభకులమజిహ్మం ప్రోద్ధరత్యంబు కూపాత్.

ఉ. రాలిన పర్ణముల్ గలుగు మ్రాఁకుల నుండి ఖగంబు లూర్చెడిన్,
తూలుచు వెట్టచేఁ గపులు దూర్ణముగాఁ బొదరిండ్లు దూరెడిన్
చాలఁ దృషార్తిచే గవయసంఘము లెల్లెడ నీరుఁ జూచెడిన్,
వ్రాలుచు నేరుగా శరభవారము బావుల వారిఁ గ్రోలెడిన్.

గ్రీష్మర్తువు

శ్లో. గజగవయమృగేంద్రా వహ్నిసంతప్తదేహాః
సుహృద ఇవ సమేతా ద్వంద్వభావం విహాయ,
హుతవహపరిఖేదాదాశు నిర్గత్య కక్షా
ద్విపులపులినదేశాం నిమ్నగాం సంవిశన్తి.

ఉ. తీవ్రవనాగ్నితప్తనిజదేహములై మహిషేభసింహముల్
తీవ్రనిసర్గవైరము మదిం దలపోయక, వహ్నిదగ్ధక
క్షవ్రజముం ద్వరం దొఱఁగి, శైవలినీపరిశీతసైకతో
ర్వీవ్రజనంబున న్మెలఁగె, భేదము లేదునుగా విపత్తులోఁ!

శ్లో. కమలవనచితాంబుః పాటలామోదరమ్యః
సుఖసలిలనిషేకః సేవ్యచంద్రాంశుహారః,
వ్రజతు తవ నిదాఘః కామినీభి స్సమేతో
నిశి సులలితగీతే హర్మ్యపృష్ఠే సుఖేన.

చ. వనజవనాంచితాంబువులు, పాటలపుష్పసుగంధివాతముల్,
వనవినిగాహముల్, వనజవైరిమరీచులు, తారహారముల్,
ఘనసుఖదంబులై తనర, కాంతలఁగూడి మనోజ్ఞగానపూ
ర్ణనిశల హర్మ్యపృష్ఠముల రంజిలుఁడీ ముదగాహితాత్ములై.

వర్షర్తువు

శ్లో. తృషాకులై శ్చాతకపక్షిణాం కులైః
ప్రయాచితా స్తోయభరావలంబినః
ప్రయాన్తి మన్దం బహుధారవర్షిణో
వలాహకా శ్శ్రోత్రమనోహరస్వనాః

మత్తకోకిల. తోరపుందృషఁ జాతకంబులు తోయబిందులఁ గోరుచున్
సూరెలం జరియించుచుండగ, శ్రోత్రరమ్యవిరావముల్
వారిభారనతాంగము ల్వెలువారుచుండగ సాగెడిన్,
ధారలం గురియంగఁబోవు ఘనంబు లల్లన నింగిలోన్.

శ్లో. వలాహకాశ్చాశనిశబ్దమర్దలాః
సురేన్ద్రచాపం దధత స్తటిద్గుణం,
సుతీక్ష్ణధారాపతనోగ్రసాయకై
స్తుదన్తి చేతః ప్రసభం ప్రవాసినామ్.

ఉ. పెల్లగు గర్జలే పొనర భీకరమర్దలనిస్వనంబులై,
వేల్లితమైన శక్రధనువే ధనువై తగ, విస్ఫురత్తటి
ద్వల్లియె మౌర్వియై తనర, వర్షపుధారలె వాఁడితూపులై
చెల్లగఁ బాంథచిత్తములఁ జీల్చునుబో ప్రసభాన నభ్రముల్.

శ్లో. ప్రభిన్నవైదూర్యనిభై స్తృణాంకురైః
సమాచితా ప్రోత్థితకందళీదళైః,
విభాతి శుక్లేతరరత్నభూషితా
వరాంగనేవ క్షితిరిన్ద్రగోపకైః.

మ. అల వైడూర్యపుఁ జూర్ణకాంతులకుఁ దుల్యంబైన ఘాసాంకురం
బులచేఁ బ్రోత్థితకందళీదళముచేఁ బొల్పారు నారుద్రపు
ర్వులచే నావృతమైన ధాత్రి యలరారుం గౌరవర్ణేతరో
జ్జ్వలరత్నాభరణాంచితాంగియగు యోషారత్నముం బోలుచున్.

వర్షర్తువు

శ్లో. విలోలనేత్రోత్పలశోభితాననై
ర్మృగైః సమంతాదుపజాతసాధ్వసైః,
సమాచితా సైకతినీ వనస్థలీ
సముత్సుకత్వం ప్రకరోతి చేతసః.

చ. తరళవిలోచనోత్పలవిధా రుచిరాననమంజిమంబుతో,
నుఱుముల మెర్పులం గలుగు నుల్కునఁ బర్వులువెట్టు లేళ్లచే
బరఁగెడు సైకతస్థలులఁ బర్విన కాననసీమలం గనన్,
సరసులడెందముల్ ప్రమదసంయుతిఁ బర్వులువెట్టకుండునే?

శ్లో. అభీక్ష్ణముచ్చైర్ధ్వనతా పయోముచా
ఘనాంధకారీకృతశర్వరీష్వపి,
తటిత్ప్రభాదర్శితమార్గభూమయః
ప్రయాన్తి రాగాదభిసారికాః స్త్రియః.

ఉ. భీతి జనింపఁజేయుచు నభీక్ష్ణముగా నినదించు చంబుభృ
జ్జాతము లావరింప నతిసంతమసాన్వితమైన రాత్రులం
దాతతరాగమత్తలగు నంగన లాఘనజాత్మచంచలా
జాతము దారిసూప నభిసారమొనర్తురు జేరఁ గాంతులన్.

శ్లో. పయోధరై ర్భీమగభీరనిస్వనై
స్తటిద్భిరుద్వేజితచేతసో భృశం,
కృతాపరాధానపి యోషితః ప్రియాన్
పరిష్వజంతే శయనే నిరంతరమ్.

తే.గీ. జలదభీమగభీరనిస్వనముచేతఁ
జంచలలచేతఁ జకితలౌ చంచలాక్షు
లక్కజంబుగ నపరాధులైన పతుల
నైత మాశ్లేషములఁ జాల సత్కరింత్రు.

వర్షర్తువు

శ్లో. వనద్విపానాం నవవారిదస్వనైః
మదాన్వితానాం ధ్వనతాం ముహుర్ముహుః,
కపోలదేశా విమలోత్పలప్రభాః
సభృంగయూథై ర్మదవారిభిశ్చితాః.

చ. ద్విరదము లట్లు మేఘములు దీంద్రముగా నినదింప భ్రాంతిచే
ద్విరదకులంబు లున్మదనదీప్తములై విమలోత్పలప్రభా
స్ఫురితమదాఢ్యగండములఁ బుష్పలిహంబులు మూగుచుండగం
దిరుగును బృంహితార్భటుల దిక్కులదల్చుచు నద్రులందునన్.

శ్లో. సితోత్పలాభాంబుదచుంబితోపలాః
సమాచితాః ప్రస్రవణైః సమంతతః,
ప్రవృత్తనృత్యైః శిఖిభిః సమాకులాః
సముత్సుకత్వం జనయన్తి భూధరాః.

చ. అల విశదాంబుజాతసదృశాంబుదచుంబితమైన యశ్మముల్
జలజలఁబాఱు ప్రస్రవణజాలముల న్విలసిల్లు కూటముల్
మిలమిలలాడు వాలముల మేలుగఁ ద్రిప్పి నటించు నెమ్ములుం
గలుగ మనోహరంబులయి గ్రావములొప్పును ప్రావృషంబునన్.

శ్లో. కదంబసర్జార్జునకేతకీవనం
వికంపయం స్తత్కుసుమాధివాసితః,
సశీకరాంభోధరసంగశీతలః
సమీరణః కం న కరోతి సోత్సుకమ్.

తరలము. అలరు కేతకసర్జకప్రియకార్జునద్రుమవాటులన్
లలిఁ గదల్చుచుఁ దత్సుమంబుల రమ్యగంధము లూనుచున్,
సలిలశీకరసంయుతాంబుదసంగతిం గడు చల్లనై
మలయు వాయువు గూర్పకుండును మానసోత్సుక మేరికిన్?

వర్షర్తువు

శ్లో. కాలాగురుప్రచురచన్దనచర్చితాఙ్గ్యః
పుష్పావతంససురభీకృతకేశపాశాః,
శ్రుత్వా ధ్వనిం జలముచాం త్వరితం ప్రదోషే
శయ్యాగృహం గురుగృహాత్ప్రవిశన్తి నార్యః.

ఉ. ఉరుముల సవ్వడి న్వినిన యోషలు వేగఁ బ్రదోషమందునన్
వరకుసుమప్రశేఖరసువాసితసుందరకేశపాశముల్
కఱియగ వెచ్చగా గలుగు గందము బూసిన మేనులుం దగన్
గురుగృహము ల్దొఱంగి యదిగో చొరుచుండిరి తల్పశాలలన్.

శ్లో. కువలయదళనీలై రున్నతై స్తోయనమ్రైః
మృదుపవనవిధూతైః మన్దమన్దం చలద్భిః,
అపహృతమివ చేత స్తోయదై స్సేన్ద్రచాపైః
పథికజనవధూనాం తద్వియోగాకులానామ్.

చ. కువలయపత్రనీలములు కోమలవాతధుతంబు లింద్రచా
పవిలసితంబు లంబుకణభారనతంబులు నున్నతంబులుం
బ్రవిరహదంబులౌ జలధరంబులు పాంథవధూప్రతప్తహృ
న్నివహముఁ గొల్లలాడి, వడి నింగికిఁ బాఱినయట్లు దోచెడిన్.

శ్లో. ముదిత ఇవ కదమ్బై ర్జాతపుష్పైస్సమన్తాత్
పవనచలితశాఖైః శాఖిభిర్నృత్యతీవ,
హసితమివ విధత్తే సూచిభిః కేతకీనాం
నవసలిలని షేకాచ్ఛాన్తతాపో వనాన్తః.

చ. ఉదితనవాంబుధారల ఘనోష్ణము వాసినఁ గాననంబు స
మ్మదమునఁబోలె నీపకుసుమచ్ఛవిఁ బూని వెలుంగు నంతటన్,
కదలెడు మంజరీతతుల కైతవమూని యొనర్చు లాసమున్
మృదుతరకేతకీదళమరీచులచేత నొనర్చు హాసమున్.

వర్షర్తువు

శ్లో. జలధరవినతానామాశ్రయో౽స్మాకముచ్చై
రయ మితి జలసేకై స్తోయదాస్తోయనమ్రాః,
అతిశయపరుషాభిర్గ్రీష్మవహ్నేః శిఖాభిః
సముపజనితతాపం హ్లాదయన్తీవ విన్ధ్యమ్.

ఉ. ఉన్నతుఁడౌను వింధ్యుఁడు జలోత్కరభారముచేత వంగుచున్
ఖిన్నతనంది తిర్గు మన కీతఁ డొసంగు సమాశ్రయం బటం
చెన్నికసేసి వారిదము లిత్తరిఁ దద్గిరి ఘోరతాపజా
పన్నతఁ బాపనోయన నవారిగ నూనును వర్షధారలన్.

శ్లో. బహుగుణరమణీయః కామినీచిత్తహారీ
తరువిటపలతానాం బాంధవో నిర్వికారః,
జలదసమయ ఏష ప్రాణినాం ప్రాణభూతో
దిశతు తవ హితాని ప్రాయశో వాంఛితాని.

నయాగరావృత్తము.

నానారమ్యగుణాభిరామమయి, నారీమనోహారిణై,
నానానోకహవల్లికాంకురగణప్రాణమిత్రంబునై,
ప్రాణివ్యూహములందు మిన్కుమను ప్రాణస్వరూపంబునై,
జానౌ ప్రావృష మెల్ల ప్రాణులకు సర్వార్థముల్ గూర్చుతన్.

శరదృతువు

శ్లో. చఞ్చన్మనోజ్ఞశఫరీరశనాకలాపాః
పర్యన్తసంస్థితసితాణ్డజపఙ్క్తిహారాః,
నద్యో విశాలపులినాన్తనితమ్బబిమ్బాః
మన్దం ప్రయాన్తి ప్రమదాః ప్రమదా ఇవాద్య.

ఉ. వారిసముత్పతచ్ఛఫరవారమనోహరమేఖలావళుల్,
తీరములందు బారులగు తెల్లనిపుల్గుల హారపంక్తులుఁ,
స్ఫారితదీప్త సైకతవిశాలనితంబము లుల్లసిల్లగన్,
వారణయానలోయనఁగ వాహినులిత్తరి సాగె మెల్లగన్.

శ్లో. వ్యోమ క్వచిద్రజతశఙ్ఖమృణాలగౌరైః
త్యక్తామ్బుభిర్లఘుతయా శతశః ప్రయాతైః,
సంలక్ష్యతే పవనవేగచలైః పయోదైః
రాజేవ చామరవరై రుపవీజ్యమానః.

చం. సురుచిరశంఖరౌప్యబిసశోభను దాల్చుచుఁ, ద్యక్తవాఃపృష
ద్భరమునఁ జల్కనౌచుఁ, ద్వరితానిలసంహతిఁ దునకలౌచు, సం
సరణమునందుచున్న ఘనసంతతి నొప్పెడు వ్యోమమొప్పుఁ జా
మరముల వీచులన్ సుఖసమాహితుఁడైన నృపాలు చాడ్పునన్.

శ్లో. భిన్నాఞ్జనప్రచయకాన్తి నభో మనోజ్ఞం
బన్ధూకపుష్పరచితారుణతా చ భూమిః,
వప్రాశ్చ చారుకమలావృతభూమిభాగాః
ప్రోత్కంఠయన్తి న మనో భువి కస్య యూనః.

మత్తకోకిల. చూర్ణితాంజనసంచయాసితశోభచేఁ దగు వ్యోమముఁ,
పూర్ణశోణములైన మంకెనపూల నిండిన భూములన్,
వర్ణనీయమహోత్పలాంచితవప్రభాగములం గనన్,
పూర్ణయౌవనుఁడైన యెవ్వఁడు పొందకుండు విమోహముఁ!

శరదృతువు

శ్లో॥ నేత్రోత్సవో హృదయహారిమరీచిమాలః
ప్రహ్లాదకః శిశిరశీకరవారివర్షీ,
పత్యుర్వియోగవిషదిగ్ధశరక్షతానాం
చంద్రో దహత్యతితరాం తనుమంగనానామ్.

చ. ఇతరులకెల్ల నేత్రహృదయేంద్రియసమ్మదకారకంబులై,
సితములు, శీతలామృతసుశీకరసేకములై, జగత్సమం
చితమగు నైందవాంశువులె, చిత్రముగా దహియించి వైచెడిం
బతివిరహప్రలిప్తకవిబాధితచిత్తల గాత్రవల్లులన్.

శ్లో॥ ఆకమ్పయ న్ఫలభరానతశాలిజాలా
న్యానర్తయం స్తరువరా న్కుసుమావనమ్రాన్,
ఉత్ఫుల్లపఙ్కజవనాం నళినీం విధున్వన్
యూనాం మనశ్చలయతి ప్రసభం నభస్వాన్.

చం. ఫలభరనమ్రమైన వరిపైరుల నల్లన నూపుచున్, మనో
జ్ఞలలితపుష్పభారనతసాలము లందముగాఁ గదల్చుచున్,
జలజవనంబులం గదిపి సౌరభముం జగమెల్లఁ జల్లుచున్,
లలితమరుత్తు లిత్తరిఁ గలంచెనదో యువమానసంబులన్.

శ్లో॥ సోన్మాదహంసమిథునైరుపశోభితాని
స్వచ్ఛాని ఫుల్లకమలోత్పలభూషితాని,
మన్దప్రభాతపవనోద్గతవీచిమాలా
న్యుత్కంఠయన్తి సహసా హృదయం సరాంసి.

ఉ. నందితమత్తహంసమిథునౌఘవిభాసితముల్, విలోలదిం
దిందిరసంవృతప్రచురనీరజకైరవసుందరంబులున్,
మందసుగంధికల్యపవమానతరంగితజీవనంబులున్,
నందముఁ గూర్చునెంతో నళినాకరముల్ జనమానసంబులన్.

శరదృతువు

శ్లో. కల్హారపద్మకుముదాని ముహుర్విధున్వన్
తత్సంగమాదధికశీతలతాము పేతః
ఉత్కంఠయత్యతితరాం పవనః ప్రభాతే
పత్రాన్తలగ్నతుహినామ్బు విధూయమానః.

చం. కొలఁకులనంటి వీచుచును, గోకనదంబుల కైరవంబులం
జలనమునందఁ జేయుచును, శైత్యమునందుచు నంతలోపలన్,
లలితముగా దళాంతముల లగ్నములైన తుషారబిందులం
జలజల రాల్చుచుణ్, లలిఁ బ్రసారములయ్యెఁ బ్రభాతవాతముల్.

శ్లో. సంపన్నశాలినిచయావృతభూతలాని
స్వస్థస్థితప్రచురగోకులశోభితాని,
హంసైః ససారసకులైః ప్రతినాదితాని
సీమాన్తరాణి జనయన్తి నృణాం ప్రమోదమ్.

చం. పెరిగిన శాలిసస్యములఁ బెంపువహించిన భూతలంబులన్,
సరసతృణాభితృప్తమయి, స్వస్థములై తగు గోకులంబులన్,
వరకలహంససారసరవంబులకుం బ్రతివల్కు సీమలం
బరఁగుచు నెందుఁ జూచినను భవ్యములయ్యెను నేఁడు క్షేత్రముల్.

శ్లో. హంసైర్జితా సులలితా గతిరంగనానా
మంభోరుహై ర్వికసితై ర్ముఖచన్ద్రకాన్తిః,
నీలోత్పలై ర్మదకలాని విలోకితాని
భ్రూవిభ్రమాశ్చ రుచిరా స్తనుభి స్తరంగైః.

ఉ. మించెను హంసలిత్తరిని మేలిమిబోటుల మందయానముణ్,
మించెఁ బ్రఫుల్లపద్మములు మెల్తల వక్త్రసుచంద్రకాంతులన్,
మించెను నీలపుందొవలు మీననిభాక్షుల నేత్రసంపదన్,
మించెఁ బ్రసూక్ష్మవీచికలు మేచకవేణుల భూవిలాసముణ్.

శరదృతువు

శ్లో. స్ఫుటకుముదచితానాం రాజహంసాశ్రితానాం,
మరకతమణిభాసా వారిణా భూషితానామ్,
శ్రియమతిశయరూపాం వ్యోమ తోయాశయానాం,
వహతి విగతమేఘం చంద్రతారావకీర్ణమ్.

ఉ. అచ్ఛపుఁ బచ్చరానిగల నంచితమైన జలంబులందునన్
విచ్చిన తెల్లగల్వలను, వెల్లని హంసల మండలంబులన్,
ముచ్చటఁగొల్పు పద్మసరముల్ బురుడించును చంద్రతారకా
ద్యుచ్ఛ్రయరమ్యమైన జలదోత్కరవర్జితమైన వ్యోమముల్.

శ్లో. శరది కుముదసఙ్గాద్వాయవో వాన్తి శీతా
విగతజలదబృందా దిగ్విభాగా మనోజ్ఞాః,
విగతకలుషమమ్భః శ్యానపఙ్కా ధరిత్రీ
విమలకిరణచన్ద్రం వ్యోమ తారావిచిత్రమ్.

చం. కలువల సంగమంబునను గాలులు చల్లనివౌచు వీచెడిన్,
జలదచయావగుంఠనము జార దిశల్ తెలతెల్లనయ్యెడిన్,
కలుషము వీడి నీరములు, గట్టిగ నెండి ధరిత్రి మీరెడిన్,
కలువలతోని, తారకల కాంతులఁ గూడి నభంబు వెల్గెడిన్.

శ్లో. దివసకరమయూఖై ర్బోధ్యమానం ప్రభాతే
వరయువతిముఖాభం పఙ్కజం జృంభతేఽద్య,
కుముదమపి గతేఽస్తం లీయతే చన్ద్రబిమ్బే
హసితమివ వధూనాం ప్రోషితేషు ప్రియేషు.

ఉ. లీలఁ బ్రభాతమందినుఁడు లేఁజిగిచేతులఁ దట్టిలేపగం
బోలుచు వశ్యభర్తృకల మోముల నుద్గతమయ్యెఁ బద్మముల్,
వ్రాలఁగఁ గైరవాప్తుఁ డపరాంబుధిలోన నిమీలితంబులై
పోలెను కైరవాస్యములు ప్రోషితభర్తల వక్త్రరూపముల్.

హేమంతర్తువు

శ్లో. నవప్రవాళోద్గమసస్యరమ్యః
ప్రఫుల్లలోధ్రః పరిపక్వశాలిః
విలీనపద్మః ప్రపతత్తుషారో
హేమన్తకాలస్సముపాగతోఽయమ్.

చ. నవనవలాడు సస్యములు, నవ్యసముద్గతపల్లవంబులున్,
పువులనెసంగు లొద్దుగులు, పొంజిగిఁ బండిన రాజనంబులుఁ,
నవకములేని తమ్ములు, ననల్పములైన తుషారపాతముల్,
వ్యవహితమైన యాతపము లారఁగ వచ్చె హిమాగమం బొగిన్.

శ్లో. మనోహరైః చందనరాగగౌరైః
తుషారకున్దేన్దునిభైశ్చ హారైః,
విలాసినీనాం స్తనశాలినీనాం
నాలంక్రియన్తే స్తనమండలాని.

కం. హితములు గావిపుడింతయు
క్షితిభృద్వక్షోజల కుచసీమల నలరన్,
ప్రతినవచందనపంకిల
సితకుందతుషారచంద్ర శీతలసరముల్.

శ్లో. రతిశ్రమక్షామవిపాణ్డువక్త్రాః
సంప్రాప్తహర్షాభ్యుదయా స్తరుణ్యః,
హాసన్తి నోచ్చైర్దశనాగ్రభిన్నాన్
ప్రపీడ్యమానా నధరానవేక్ష్య.

తే.గీ. బహుళసురతశ్రమక్షామ పాండురాస్య
లైన కాంత లుత్కటసమ్మదాఢ్యలయ్యు,
స్మితమునేకాని హాసంబుఁ జేయరిపుడు
బాధ దంతాగ్రభిన్నోష్ఠబాధకలన.

శ్లో. పీనస్తనోరఃస్థలభాగశోభా
మాసాద్య తత్పీడనజాతఖేదః,
తృణాగ్రలగ్నై స్తుహినైః పతద్భి
రాక్రన్దతీ వోషసి శీతకాలః.

తే.గీ. పీనకుచయుతోరస్సుల విభను గాంచి,
వాని బీడింపఁ జనియించు వంతచేత,
గార్చునశ్రులు హేమంతకాల మిపుడు,
కల్యతృణసక్తహిమబిందు కైతవమున.

శ్లో. ప్రభూతశాలిప్రసవైశ్చితాని
మృగాంగనాయూథవిభూషితాని,
మనోహరక్రౌంచనినాదితాని
సీమాన్తరాణ్యుత్సుకయన్తి చేతః.

తే.గీ. భూరితర శాలిసస్య సంపూరితములు,
మంజుల మృగాంగనాయూథ మండితములు,
శ్రావ్యతర కహ్వకులనాద సాంద్రములును,
ఐన ప్రాంతంబులెంతొ హృద్యంబులయ్యె.

హేమంతర్తువు

శ్లో. దన్తచ్ఛదైః సవ్రణదన్తచిహ్నైః
స్తనైశ్చ పాణ్యగ్రకృతాభిలేఖైః,
సంసూచ్యతే నిర్దయమఙ్గనానాం
రతోపభోగో నవయౌవనానామ్.

ఉ. గాటపుఁ బంటిపోటులను గాయములందిన కోమలోష్ఠముల్,
మీఁటినవిచ్చు చన్నుఁగవ మీరెడు రక్తనఖక్షతాంకముల్,
చాటును సారసాస్త్రసహసాహతులైన మగంద్రు ప్రాయపుం
బోటులఁగూడి సల్పు మరుపోరులపాటుల తీవ్రవైఖరిఙ్.

శ్లో. కాచిద్విభూషయతి దర్పణసక్తహస్తా
బాలాతపేషు వనితా వదనారవిన్దం,
దన్తచ్ఛదం ప్రియతమేన నిపీతసారం
దన్తాగ్రభిన్నమవకృష్య నిరిక్షతే చ.

ఉ. అద్దముఁ జేతఁబట్టి, తరుణాతపమందు ముఖాబ్జబింబముఙ్
ముద్దుగ దిద్దుచున్న దొకముద్దియ; అయ్యెడఁ గానకుండునా
నిద్దపుమోవిపైఁ బ్రియుఁడు నిల్పిన గాటపుఁ బంటికాటులన్,
దద్దయుఁ బ్రీతి నాపెదవిఁ దాకి పరిక్ష యొనర్పకుండునా?

శ్లో. అన్యా ప్రకామసురతశ్రమఖిన్నదేహా
రాత్రిప్రజాగరవిపాటలనేత్రపద్మా,
ప్రస్తాంసదేశలులితాకులకేశపాశా
నిద్రాం ప్రయాతి మృదుసూర్యకరాభితప్తా.

ఉ. కూరుకు నుంతలేమి నిశిఁ గోకనదచ్ఛవిఁ గ్రాలు గన్నులుఙ్,
తిరుగ ప్రస్తమైన భుజదేశములం బొరలాడు కేశముల్,
తీరనికోర్కిఁ దీవ్రరతిఁ దేలుటఁ డస్సిన గాత్రముందగన్,
నీరజనేత్ర యోర్తు శయనించె నదో మృదుభానుతప్తయై.

హేమంతర్తువు

శ్లో. బహుగుణరమణీయో యోషితాం చిత్తహారీ
పరిణతబహుశాలివ్యాకులగ్రామసీమా,
సతతమతిమనోజ్ఞః క్రౌంచమాలాపరీతః
ప్రదిశతు హిమయుక్తః కాల ఏషః ప్రియం వః.

నయాగరావృత్తము.

నారీవర్గమనోభిరామమయి, నానాగుణస్తుత్యమై,
స్ఫారంబైన సుపక్వశాలివిలసత్పల్లికాప్రాంతమై,
చారుక్రౌంచగణాన్వితంబయి, తుషారాతిశీతంబునై,
ఆరూఢంబగు శైత్యకాలమిపు డానందముం గూర్చుతన్.

శిశిరర్తువు

శ్లో. న చన్దనం చన్ద్రమరీచిశీతలం
న హార్మ్యపృష్ఠం శరదిన్దునిర్మలం
న వాయవః సాన్ద్రతుషారశీతలాః
జనస్య చిత్తం రమయన్తి సామ్ప్రతమ్.

ఉ. సారముగావు వెన్నెలలఁ జల్లనివౌట సుగంధలేపముల్,
సారముగావు వెన్నెలలఁ జల్లనివైన సుహార్మ్యపృష్ఠముల్,
సారముగావు దెమ్మెరలు సాంద్రతుషారనిపాతశీతముల్,
సారముగావివెల్ల జనసంతతి కింపునుగూర్ప నిత్తరిన్.

శ్లో. తుషార సంఘాత నిపాత శీతలాః
శశాఙ్కభాభిః శిశిరీకృతాః పునః
విపాణ్డు తారాగణ జిహ్మభూషితాః
జనస్య సేవ్యా న భవన్తి రాత్రయః.

చం. అమలినతారకాసముదయంబుల సుందరజిహ్మరూపచం
క్రమణము నర్థి నెవ్వరును గానరు; మున్నె ప్రశీతలంబులై
హిమమున, నాపయిం బ్రకటితేందుకరంబుల నింకఁజల్లనై,
ప్రమదముఁ గూర్పకున్న, శిశిరర్తువునందలి దీర్ఘరాత్రులన్.

శ్లో. గృహీత తామ్బూల విలేపనస్రజః
పుష్పాసవామోదిత వక్త్రపంకజాః
ప్రకామకాలాగురుధూపవాసితం
విశన్తి శయ్యాగృహముత్సుకాః స్త్రియః.

ఉ. కమ్మని పీడెముల్, వివిధగంధవిలేపములుఁ, సుపుష్పదా
మమ్ములు గొంచుఁ బుష్పరసమద్యసువాసితవక్త్రపంకజా
తమ్ములు గల్గు రామ లసితాగురుధూపిత రమ్యతల్పగే
హమ్ములఁ జేరవత్తురు స్మరాతురచిత్తములూని యిత్తరిన్.

శ్లో. పయోధరైః కుఙ్కుమరాగపిఞ్జరైః
సుఖోపసేవ్యైః నవయౌవనోష్మభిః
విలాసినీభిః పరిపీడితోరసః
స్వపన్తి శీతం పరిభూయ కామినః.

కం. కుంకుమపంకసుపింజర
పంకేజాక్షీ సుసేవ్య వక్షోజభవో
ష్మాంకూరిత సుఖులై చలి
కంకుశమును జైతురిప్పు డధికజనంబుల్.

శ్లో. సుగన్ధినిశ్వాసవికమ్పితోత్పలం
మనోహరం కామరతిప్రబోధకం
నిశాసు హృష్టాః సహ కామిభిః స్త్రియః
పిబన్తి మద్యం మదనీయముత్తమమ్.

చం. అతులితరాగపూర్ణలగు నంబుజనేత్రలు భర్తృయుక్తలై
రతిహితమాదకాసవము రాత్రులఁ బానముసేతు రిమ్ముగన్
తతనిజగంధిలాస్యజనితానిల మాచషకాంతరమ్మునన్
స్థితమగు నుత్పలంబుల విచిత్రముగాఁ జలియింపఁజేయఁగన్.

శ్లో. అపగతమదరాగా యోషిదేకా ప్రభాతే
కృతనిబిడకుచాగ్రా పత్యురాలిఙ్గనేన
ప్రియతమపరిభుక్తం వీక్షమాణా స్వదేహం
వ్రజతి శయనవాసాద్ వాసమన్యద్ధసంతీ.

చం. బిగువగు కౌఁగిలింతలను బిట్టుగ నిక్కిన చూచుకంబులం
దగు నొకకాంత, వీతమద, తల్పము వీడి ప్రభాతమందునన్
నగుచుఁ బ్రియప్రభుక్తమగు నంగము మాటికిఁ జూచికొంచు, మం
దగతినదే మఱొక్క భవనంబును జేరఁగ నేగుచుండెడిన్.

శిశిరర్తువు

శ్లో. నఖపదచితభాగా న్వీక్షమాణాః స్తనాన్తాన్
అధరకిసలయాగ్రం దన్తభిన్నం స్పృశన్త్యః,
అభిమతరతవేషం నన్దయన్త్యస్తరుణ్యః
సవితురుదయకాలే భూషయన్త్యాననాని.

చం. ప్రియనఖరాంకితంబులగు పీనకుచంబులఁ గోరి చూచుచున్,
ప్రియరదనక్షతంబులగు బింబసమోష్ఠములం బృశించుచున్,
ప్రియతరమైన యారతుల వేడ్కల నెంచుచు నాత్మఁబొంగుచున్,
పయిద లలంకరింత్రు ముఖపంకరుహంబులఁ బ్రత్యుషస్సునన్.

శ్లో. ప్రచురగుడవికారః స్వాదుశాలీక్షురమ్యః,
ప్రబలసురతకేళిః జాతకందర్పదర్పః,
ప్రియజనరహితానాం చిత్తసంతాప హేతుః,
శిశిరసమయ ఏషః శ్రేయసే వోఽస్తు నిత్యమ్.

నయాగరావృత్తము

నానారుచ్యగుడాంచితంబు, పరిణద్ధేక్షుశాల్యంచితం
బానంగాధికదర్పయుక్తము, రతానందసందోహమున్,
సూనాస్త్రాహతపాంథచిత్తసహాసోద్యత్పరిశోకంబునై,
జానౌ యీ శిశిరర్తు వెల్లరకు సంశ్రేయముం గూర్చుతన్.

శ్లో. వాపీజలానాం మణిమేఖలానాం
శశాఙ్కభాసాం ప్రమదాజనానాం,
చూతద్రుమాణాం కుసుమాన్వితానాం
దదాతి సౌభాగ్యమయం వసన్తః.

కం. వాపీవారికి, మణులం
దాపిన మేఖలలకుఁ గుముదాప్తద్యుతికిన్,
రూపవతుల కామ్రంబుల
కాపాదించెన్ వసంతుఁ డతివైభవమున్.

శ్లో. కుసుమ్భరాగారుణితైర్దుకూలైః
నితమ్బబిమ్బాని విలాసినీనాం,
తన్వంశుకైః కుఙ్కుమరాగగౌరై
రలంక్రియన్తే స్తనమండలాని.

తే.గీ. ఊరునితంబబింబంబులు వరకుసుంభ
రాగరంజితసుదుకూలరాజిఁ దాగె;
ఉన్నతస్తనకుంభముల్ సన్నకావి
పయ్యెదల దాగె భామినీవ్రతతి కిపుడు.

శ్లో. కర్ణేషు యోగ్యం నవకర్ణికారం
చలేషు నీలేష్వలకేష్వశోకం,
పుష్పం చ ఫుల్లం నవమల్లికాయాః
ప్రయాంతి కాన్తిం ప్రమదాజనానామ్.

తే.గీ. కర్ణముల వెల్గు నవకర్ణికారసుమము,
కదలు ముంగురులం దశోకంబు వెలుఁగు,
ఫుల్లనవమల్లికయు నందె పొందు కాంతి,
కాంతలకు నీ మనోజ్ఞవసంతమందు.

వసంతర్తువు

శ్లో. తనూని పాణ్డూని సమన్థరాణి
ముహుర్ముహుర్జృంభణతత్పరాణి,
అఙ్గాన్యనఙ్గః ప్రమదాజనస్య
కరోతి లావణ్యససంభ్రమాణి.

కం. తనుతన్, బాండురతన్, జృం
భణతత్పరతన్, మనోజమదజాలపతన్,
ఘనలావణ్యవిజృంభణః
గని భోగ్యములయ్యె నేఁడు కాంతలతనువుల్.

శ్లో. నేత్రేషు లోలో మదిరాలసేషు
గండేషు పాండుః కఠినః స్తనేషు,
మధ్యేషు నిమ్నో జఘనేషు పీనః
స్త్రీణామనఙ్గో బహుధా స్థితోఽద్య.

ఉ. అల మదిరాలసంబులగు నక్షులఁ జంచలతన్వహించి, ని
ర్మలత వహించి గండముల, గ్రావకుచంబులఁ గర్కశుండునై,
బలిసినవాఁడునై జఘనభాగములందు, వలగ్నసీమలం
బలుచనివాఁడునై, వివిధభంగులఁ దోఁచె ననంగు డింతులన్.

శ్లో. అఙ్గాని నిద్రాలసవిభ్రమాణి
వాక్యాని కిఞ్చిన్మదలాలసాని,
భ్రూక్షేపజిహ్మాని చ వీక్షణాని
చకార కామః ప్రమదాజనానామ్.

కం. అంగకంబులు నిద్రాలసాన్వితములు,
భాషణంబు లీషన్మదభూషితములు,
వీక్షణంబులు భ్రూక్షేప వేల్లితములు,
గాఁగ నొనరించెఁ జెలులకుఁ గంతు డిపుడు.

వసంతర్తువు

శ్లో. తామ్రప్రవాళస్తబకావనమ్రాః,
చూతద్రుమాః పుష్పితచారుశాఖాః,
కుర్వన్తి కామం పవనావధూతాః
పర్యుత్సుకం మానస మఙ్గనానామ్.

తే.గీ. ఎఱ్ఱచివురులగుత్తుల నిలకు వంగి,
పుష్పరంజితశాఖలఁ బొలుపుమీరి,
వాతవిధుతంబులగు చూతపాదపాళి,
సుందరీతతికెంతొ యుత్సుకతఁ గూర్చు.

శ్లో. ఆమూలతో విద్రుమరాగతామ్రం
సపల్లవాః పుష్పచయం దధానాః,
కుర్వన్త్యశోకా హృదయం సశోకం
నిరీక్ష్యమాణా నవయౌవనానామ్.

చ. విద్రుమారుణనవపుష్పవితతిచేత,
కిసలములచేత నిలువెల్ల నెసఁగియున్న
ఈ యశోకంబు రక్తినీక్షించుచున్న
కోడెగాండ్రకు శోకంబె కూర్చుఁగాదె!

శ్లో. మత్తద్విరేఫపరిచుమ్బితచారుపుష్పాః
మన్దానిలాకులితనమ్రమృదుప్రవాళాః,
కుర్వన్తి కామిమనసాం సహసోత్సుకత్వం
చూతాభిరామకలికాస్సమవేక్ష్యమాణాః.

చ. మదవిచలద్విరేఫములు మక్కువఁ బానము సేయు పూవులున్,
గొదలుగఁ బిల్లతెమ్మెరలు గూడి కదల్చు మృదుప్రవాళముల్,
గదురగ హృద్యమైన సహకారతరుస్థితకోరకావళుల్,
గుదురుచు నుత్సుకత్వమును గోరి కనుంగొను కామికోటికిన్.

వసంతర్తువు

శ్లో. పుంస్కోకిలైః కలవచోభిరుపాత్తహర్షైః
కూజద్భిరున్మదకలాని వచాంసి భృంగైః,
లజ్జాన్వితం సవినయం హృదయం క్షణేన
పర్యాకులం కులగృహేఽపి కృతం వధూనామ్.

చ. ప్రమదముతోడ శ్రావ్యమగు పాటలఁబాడు వనప్రియంబులన్,
సుమరసపానమత్తమయి సొంపగు ఝుంకృతులూను దేఁటులన్,
సముదితలజ్జలై, వినయసన్నుతలై, మగనింటనున్న పు
ణ్యమహిళలే కలంగ, నిక నవ్వరతిప్రియ లాగనేర్తురే?

శ్లో. ఆకమ్పయన్కుసుమితాః సహకారశాఖాః
విస్తారయన్పరభృతస్య వచాంసి దిక్షు,
వాయుర్వివాతి హృదయాని హరన్నరాణాం
నీహారపాతవిగమా త్సుభగో వసన్తే.

ఉ. తోదనసేయు మంచుగమితోడ నిషక్తినిబాసి యోగ్యమై,
ఆదటఁ బుష్పరమ్యరుచిరామ్రముల న్నెలమెల్ల నూపుచున్,
మాదకకోకిలౌఘగళమాధురి దిక్కులనెల్ల నింపుచున్,
మోదముఁ గూర్చుచుం బ్రజకు, ముంగిట వీచె వసంతవాయువుల్.

శ్లో. కున్దైః సవిభ్రమవధూహసితావదాతై
రుద్యోతితాన్యుపవనాని మనోహరాణి,
చిత్తం మునేరపి హరన్తి నివృత్తరాగం
ప్రాగేవ రాగమలినాని మనాంసి యూనామ్.

చ. అతులితవిభ్రమాన్వితనవాబ్జనిభాస్యల హాసపంక్తిం
బ్రతియగు శ్వేతకాంతి నలరారెడు మల్లెలతోఁటలం గనన్,
చ్యుతవిషయానురక్తులగు యోగులచిత్తములే చలింపగా
నతివిషయానురక్తులగు యౌవనవంతుల యాత్మలాగునే?

వసంతర్తువు

శ్లో. సమదమధుకరాణాం కోకిలానాం చ నాదైః
కుసుమితసహకారైః కర్ణికారైశ్చ రమ్యైః,
ఇషుభిరివ సుతీక్ష్ణైర్మానసం మానినీనాం
తుదతి కుసుమమాసో మన్మథోద్దీపనాయ.

మత్తకోకిల. మత్తకోకిలషట్పదంబుల మంజుగానరవంబులన్,
క్రొత్తపూవుల మీరు మావుల కొండగోఁగుల కాంతులన్,
సత్తువంగని పూలకాలము సాయకంబులచే బలెన్,
క్రొత్తవల్పుల రేపుచింతులఁ గ్రుచ్చుచున్నది వింతగన్.

శ్లో. ఆమ్రీమఞ్జులమఞ్జరీ వరశరః సత్కింశుకం యద్ధనుః
జ్యా యస్యాలికులం కలఙ్కరహితం, ఛత్రం సితాంశుః సితం,
మత్తేభో మలయానిలః పరభృతో యద్వన్దినో లోకజి
త్సోఽయం వో వితరీతనోతు వితనుర్భద్రం వసన్తాన్వితః.

ఉ. ఎవ్వని ధన్వు కింశుకము లెవ్వని బాణము లామ్రమంజరుల్,
ఎవ్వని మౌర్వి తేఁటిగమి, యెవ్వని తెల్లనిఛత్ర మిందుఁడున్,
ఎవ్వని దంతి గంధవహుఁ డెవ్వని బంట్లు పికాళి, లోకజి
త్తెవ్వఁడు తత్స్మరుండు ప్రజ కిమ్ములొసంగుతఁ జైత్రయుక్తుడై.

